



ابعاد حقوقی مقابله با مواد مخدر

سیدعلی پورمنوچهری^۱

افسانه رباط جزی^۲

تاریخ دریافت مقاله: ۱۳۹۹/۱۲/۱۸ تاریخ پذیرش نهایی: ۱۴۰۰/۰۳/۲۵

چکیده

مسائل مربوط به مواد مخدر یکی از جدی‌ترین مسائل جامعه‌ی ایران بوده و از جنبه‌های گوناگون جامعه‌شناسی، روان‌شناسی، حقوقی، سیاسی و... حائز اهمیت است. ارتباط میان جرم و مواد مخدر یکی از پیشفرض‌هایی است که همواره سیاست‌گذاران از آن برای جلب اعتماد عمومی و ضرورت مبارزه جدی و شدید با مواد مخدر سود جست‌ه‌اند و قوانین خاصی را برای مقابله با مواد مخدر تدوین نموده‌اند. روش تحقیق پژوهش حاضر ترکیبی است از روش‌های توصیفی، اسنادی و تحلیلی، که تحلیل نهایی مطالب به شیوه تجزیه و تحلیل کیفی صورت گرفته است. یافته‌های پژوهش نشان می‌دهد که ابعاد حقوقی مقابله با مواد مخدر بر کاهش عرضه، متوقف ساختن تولید، کشت، ساخت، قاچاق، توزیع و مصرف و استعمال مواد مخدر و روان‌گردان بوده و بر اساس پیشگیری قضایی و انتظامی تبیین شده است. جرم تولید و ساخت مواد مخدر، به‌وجود آوردن یک ماده مخدر از مواد دیگر است و قانون‌گذار بین تولید و ساخت مواد مخدر تفاوت خاصی قائل نشده است و به هر کیفیت یک ماده مخدر یا روان‌گردان به‌وجود آمده است باشد جرم تلقی نموده است. در توزیع و عرضه مواد مخدر، هرگونه فعل عادی ایجابی که منجر به انتقال و پخش مواد مخدر به دیگران بدون دریافت وجه یا مالی در قبال آن‌ها گردد جرم می‌باشد. برای تحقق جرم توزیع، مالکیت توزیع‌کننده شرط نیست. قانون مبارزه با مواد مخدر، در خصوص ابعاد مصرف و استعمال مواد مخدر به سوی جرم‌انگاری اعتیاد به مواد مخدر گرایش بیشتری داشته و به جای «بیماری انگاری» اعتیاد، رویکرد «جرم‌انگاران» را برگزیده است هرچند توجه و نگاه جدیدی به رویکرد نرم (بیماری- درمان، بازتوانی و پیشگیری) نیز دارد.

واژگان کلیدی: قانون مبارزه با مواد مخدر، ابعاد تولید مواد مخدر، مقابله با توزیع، مصرف و استعمال.

^۱ استادیار، دانشگاه آزاد اسلامی، واحد تهران مرکزی، تهران، ایران. (نویسنده مسئول): ali_poormanuchehri@yahoo.com

^۲ دانشجوی کارشناسی ارشد رشته حقوق فقه و جزا، دانشگاه آزاد اسلامی، واحد تهران مرکزی، تهران، ایران. Afsaneh65jazi@gmail.com

۱- مقدمه

اعتیاد به مواد مخدر به‌عنوان یکی از جدی‌ترین مسئله اجتماعی ایران، وجوه مختلف جامعه‌شناسی، روان‌شناسی، حقوقی، سیاسی و... دارد. به اعتقاد تحلیلگران اجتماعی، اعتیاد به این مواد، زمینه‌ساز بروز بسیاری از آسیب‌ها و انحرافات اجتماعی است (عرفانی و مصطفایی، ۱۳۹۷: ۱۳۶). ارتباط میان جرم و مواد مخدر یکی از پیش‌فرض‌هایی است که همواره سیاست‌گذاران از آن برای جلب اعتماد عمومی و ضرورت مبارزه جدی و شدید با مواد مخدر سود جست‌ه‌اند (صادقی و همکاران، ۱۳۹۶: ۸۲). به تعبیر برخی نویسندگان، مواد مخدر از یک‌سو خطر عظیم و مهلکی را برای حیات بشری دربر دارند و از سوی دیگر، مجموعه اقدامات صورت‌گرفته برای سرکوبی آن‌ها، تعرض و تجاوز آشکاری به ارزش‌های انسانی و کرامت بشری است (کوشا، ۱۳۷۹: ۱۲۳). به زعم آنان، کیفرهای شدید واکنش معمول و مناسب برای مقابله با جرایم مواد مخدر محسوب می‌شود. این مسئله در حوزه مقابله با عرضه مواد آشکارا دیده می‌شود؛ به‌طوری که مقام‌های عدالت کیفری با تعیین کیفرهای شدید به‌دنبال حذف عرضه‌کنندگان از بازارهای مواد مخدر و به‌تبع آن کاهش جرائم هستند. بررسی خاستگاه قانون مبارزه با مواد مخدر نشان‌دهنده وجود رویکردهای سخت‌گیرانه در تصویب قوانین کیفری در حوزه مواد مخدر است (صادقی و همکاران، ۱۳۹۶: ۸۲). هدف اصلی پژوهش حاضر بررسی ابعاد حقوقی مقابله با مواد مخدر می‌باشد. روش تحقیق پژوهش حاضر ترکیبی است از روش‌های توصیفی، اسنادی و تحلیلی که تحلیل نهایی مطالب به شیوه تجزیه و تحلیل کیفی صورت گرفته است.

به‌طور خاص، اولین قانونی که مجازات‌های سخت‌گیرانه از جمله اعدام و حبس‌های طولانی‌مدت را برای بزه‌کاران جرائم مواد مخدر مقرر کرد، قانون اصلاح قانون منع کشت خشک‌خاش و استعمال تریاک (مصوب ۱۳۳۸) است (همان م‌ن‌بع). وضع قوانین جدید آیین دادرسی کیفری و مجازات اسلامی در سال ۱۳۹۲ و نیز الحاق ماده ۴۵ به قانون مبارزه با مواد مخدر در سال ۱۳۹۶ توسط مجلس تا حد زیادی زمینه اجرای تعهدات بین‌المللی دولت را در خصوص استانداردهای بین‌المللی دادرسی فراهم کرده است. با این وجود، باز هم اعمال مجازات اعدام در جرایم مرتبط با مواد مخدر و روان‌گردان، مورد انتقاد برخی حقوق‌دانان داخلی و نهادهای بین‌المللی است (شایگان و رحمانی کلاکوب، ۱۳۹۸: ۱۰۳ و ۱۰۴). اصلاح قانون مبارزه با مواد مخدر در سال ۱۳۸۹ تحت تأثیر سیاست‌های کلی مبارزه با مواد مخدر مصوب ۸۵ و کنوانسیون‌های بین‌المللی بالأخص کنوانسیون ۱۹۸۸ سازمان ملل متحد بوده است. به‌طور کلی می‌توان گفت مقنن ایران در قانون مبارزه با مواد مخدر و اصلاحیه سال ۱۳۸۹ آن، همواره با

وضع کیفیهای نامتناسب و سنگین خصوصاً اعدام و حسب ابد، خطامشی کیفی مبنی بر مجازات و سرکوب را برگزیده است لکن سیاست مزبور موردقبول دستگاه قضا نبوده و از نهادهای مختلفی چون عفو و تخفیف مجازات، عدم اجرای مجازاتهای سنگین، اطاله دادرسیهای کیفی بهره گرفته است که این دوگانگی سبب شده است مبارزه با مواد مخدر نشان از تشتت و سردرگمی دستگاه تقنین در مبارزه با پولشویی شده است. در نهایت می توان بیان داشت که در خصوص پیشگیری از تولید و توزیع و مصرف مواد مخدر می بایست به نهادهای ارفاقی و گرایش قانون گذار توجه بیشتری گردد. همچنین به پیشگیری تقنینی که در قوانین ذکر گردیده اهمیت بیشتری داده شود.

۲- مفاهیم و مبانی نظری

۲-۱- مفهوم مواد مخدر^۱

مخدر در لغت به معنی ماده سست کننده و آنچه اعصاب را سست و بی حس کند اطلاق می شود (عمید، ۱۳۶۵: ۱۵۲)؛ و به طور خاص به ماده ای گفته می شود که موجب اختلال در حرکات ارادی و عدم تعادل رفتاری و تقویت جسمی در افراد می شود. تعریف دیگری که می توان از مواد مخدر ارائه نمود؛ ترکیباتی که کارکرد مغز را به صورت هیجان، افسردگی، رفتار نابهنجار و عصبانیت یا اختلال در قضاوت و شعور تغییر می دهد (سازمان بهزیستی کشور، ۱۳۶۸: ۸). کلیه داروهایی که مصرف آنها باعث عادت گردد از نظر فرهنگ عامه مخدر محسوب می شود، در حالی که بسیاری از آنها نه تنها مخدر نیستند بلکه همان طور که اشاره شد باعث تغییرات دیگری در مصرف کنندگان می گردد که در بعضی موارد اثرات متضادی به ظهور می رسد (شهیدی، ۱۳۷۵: ۱۱). اداره کل مطالعات و پژوهش های ستاد مبارزه با مواد مخدر کشور، ماده مخدر را این گونه تعریف کرده است: هر ماده ای که استفاده مکرر آن اعتیادآور و مضر باشد و عدم استعمال به موقع آن موجب بروز آثار محرومیت^۲ شود آن را مواد مخدر می گویند. به طور کلی مواد مخدر به موادی اطلاق می گردد که مصرف آنها در انسان حالاتی غیرعادی ایجاد می کند. این حالات لذت بخش، موقتی و کاذب بوده که پس از اولین مصرف، فرد میل به تداوم و ادامه استعمال می یابد (مهدوی و قیومزاده، ۱۳۹۵: ۱۸۰).

¹ Drug

² Syndrome

۲-۲- مفهوم مواد روان گردان

مواد روان گردان فرآورده‌های دارویی، شیمیایی و صنعتی هستند که بر روی سیستم اعصاب مرکزی بدن تأثیر می‌گذارند. به عبارت دیگر داروهایی که بر رفتار، هشیاری و یا خلق و خو تأثیر گذارند روان گردان گفته می‌شود. بر مبنای کنوانسیون مواد مخدر و روان گردان، ۱۱۱ ماده روان گردان تحت کنترل این کنوانسیون که در سال ۱۹۷۱ به تصویب رسیده قرار دارند و مواد توهم‌زا، محرک، بی‌حس کننده و مواد آرام‌بخش و خواب‌آور را نیز دربر می‌گیرد (ساک، ۱۳۸۶: ۲۸۸). عبارت «روان گردان‌های صنعتی غیر دارویی» از جمله اصلاحات اخیر به قانون اصلاح قانون مبارزه با مواد مخدر مصوب سال ۱۳۷۶ مجمع تشخیص مصلحت نظام است. پس از چند سال با اصلاح قانون، مواد روان گردان‌های صنعتی غیر دارویی تابع مقررات رسیدگی به جرایم مواد مخدر شد (ذبحی، ۱۳۹۸، جلد ۱: ۱۲۵ و ۱۲۶). مواد روان گردان، هرگونه ماده‌ی روان گردان طبیعی یا صنعتی یا ترکیبی اعم از دارویی، غیر دارویی و غیر صنعتی را شامل می‌شود. قید «صنعتی» مواد روان گردان غیر صنعتی و طبیعی مانند قارچ‌های سمی حاوی مواد روان گردان و محرک را از محدوده‌ی صلاحیت و شمول اصلاحیه‌ی قانون خارج می‌کند. با عنایت به شمول قانون مبارزه با مواد مخدر بر مواد روان گردان‌های صنعتی غیر دارویی در اجرای ماده‌ی ۳۳ قانون، ستاد مبارزه با مواد مخدر مسئولیت سیاستگذاری درباره‌ی این مواد را هم پیدا می‌کند.

۲-۳- انواع جرایم مواد مخدر

تقریباً همه‌ی کشورهای جهان، مصرف و قاچاق مواد مخدر را جرم انگاشته‌اند و بر این نکته اتفاق جهانی وجود دارد. شاهد این ادعا تشکیل کنفرانس‌های مختلف بین‌المللی در این مورد از سال ۱۹۰۹ میلادی تا زمان حاضر است که نتیجه این اتفاق نظر سه کنوانسیون عمده و اساسی در این مورد است. می‌توان جرایم مواد مخدر را این‌گونه تعریف کرد: هرگونه کشت، ساخت و تبدیل نقل و انتقال، خرید و فروش، اخفا و نگهداری و استعمال، یا مداخله در مواد مخدر که برخلاف موازین قانونی صورت بگیرد را می‌توان جرم مواد مخدر نامید. در قانون مبارزه با مواد مخدر جرایمی همچون اعتیاد، قاچاق، کشت، تولید و ساخت، نگهداری مواد، حمل، خرید، معاوضه، مخفی، فروش، وارد کردن، صادر کردن و ترانزیت مواد مخدر مطرح شده است.

۳- ابعاد حقوقی تولید مواد مخدر

در آیین‌نامه‌ی اجرایی و طرز مجازات متخلفین از قانون منع کشت خشخاش و استعمال تریاک

مصوب ۱۳۳۴. کشت خشخاش موجب امحای کشت، حبس تأدیبی و جزای نقدی و در صورت تکرار عمل مزبور، جریمه به حبس تأدیبی یا مجرد تبدیل می‌شد ورود مواد افیونی به کشور و یا تهیه‌ی آن‌ها موجب ضبط عین مواد، حبس مجرد و جریمه‌ی نقدی بود. مقنن در سال ۱۳۳۸ بار دیگر قانون را اصلاح کرد و قانون منع کشت خشخاش و استعمال مواد افیونی را به تصویب رساند. قانونگذار در سال ۱۳۴۲ بار دیگر دست به اصلاحاتی در مقررات جزایی پیشین زد و قانون اصلاح قانون منع کشت خشخاش و استعمال مواد افیونی را به تصویب رساند تا شاید باتوجه بیش‌تر به هروئین و مرفین و تشدید مجازات‌ها مبارزه موثرتری با جرایم موادمخدر نماید و در سال ۱۳۴۸ قانون تشدید مجازات و اجازه توقیف مرتکبین جرایم خشخاش و مرتکبین جرایم موادمخدر تصویب شد. در این مبحث به ماهیت کشت، تولید و ساخت مواد مخدر در قوانین مرتبط به مقابله با مواد مخدر پرداخته می‌شود:

۱-۳- کشت مواد مخدر

کشت گیاه شامل مراحل مختلف کاشت، داشت و برداشت آن می‌شود. از مرحله‌ی آغازین کشت که بذر در زمین قرار می‌گیرد و آبیاری می‌شود و دانه شروع به رشد می‌کند. مرحله‌ی کشت آغاز می‌شود. در هریک از مراحل آغاز رویش بذر تا برداشت محصولات آن جرم کشت انجام شده و استمرار دارد و مرتکب به اتهام کشت (بر اساس نوع کشت که خشخاش، کوکا یا شاهدانه باشد) تحت تعقیب قرار می‌گیرد. هرگاه پس از کاشت گیاه شاهدانه، برگ‌ها و سرشاخه‌های آن جمع-آوری و در محلی نگهداری شود علاوه بر جرم کشت شاهدانه مرتکب تحت عنوان نگهداری گیاه تولیدشده که همانا گراس نام دارد قابل تعقیب است. طبق یک نظر در فرض فوق، جرم کشت شاهدانه به قصد تولید مواد، مقدمه‌ی نگهداری محسوب می‌شود. این عقیده صحیح نیست بلکه نگهداری گیاه شاهدانه در طول دوره‌ی کاشت تا برداشت آن مقدمه‌ی کشت محسوب می‌شود؛ لیکن هرگاه پس از برداشت محصول مدت زمان متعارفی پس از آن در محلی نگهداری شود. جرم نگهداری گراس که مشمول ماده‌ی پنج قانون است، محقق شده و از جرم کشت آن مجزا می‌باشد و تعدد مادی جرم محقق شده است (ذبجی، ۱۳۹۸، جلد ۱: ۱۳۴).

ماده ۱ قانون اصلاح قانون مبارزه با مواد مخدر و الحاق موادی به آن مصوب ۱۳۶۷/۸/۳ مجمع تشخیص مصلحت نظام با اصلاحات ۱۳۸۹/۰۵/۰۹ و ۱۳۹۶/۰۷/۲۶ کشت و تولید و

ساخت مواد مخدر را قابل مجازات دانسته است.^۱ علاوه بر این، در ماده ۲ قانون مبارزه با مواد مخدر^۲ در خصوص کشت مواد مخدر ایراداتی نیز قابل مشاهده است که عبارت است از: ۱- ذکر نشدن دیگر گیاهان قابل استفاده در تولید مواد مخدر و روان گردان. ۲- عدم تعیین ملاک دقیق برای تعیین مجازات. ۳- رعایت نشدن تناسب در افزایش مجازات تکرار جرم برای دفعات بعد. ۴- عدم وجود معیار قانونی برای تکرار جرم. ۵- عدم تعیین مجازات تکرار جرم برای مباشر کشت کننده، که امید است موارد مذکور در اصلاحات بعدی قانون مورد بازنگری و اصلاح قرار گیرد.

۳-۲- تولید مواد مخدر

تنها کاشت محصولات مواد مخدر کافی نیست بلکه یک رشته عملیات و اقدامات لازم است تا روی محصول کشت شده انجام شود تا عنوان مواد مخدر خاصی پیدا کند و آن مصرف شود این مراحل و عملیات که روی محصول انجام می شود تا ماده‌ی خاصی تولید و آماده‌ی مصرف شود تولید گفته می شود. تولید^۳ عبارت است از فرآیند جداسازی ماده‌ی مخدر یا روان گردان از هر نوع گیاه یا عنصر یا جسم یا منبع آن‌ها مانند جداسازی تریاک، برگ کوکا یا تولید حشیش از گیاه شاهدانه و ساخت (تهیه یا فرآوری)، عبارت از: فرآیندهای کمک کننده برای به دست آوردن مواد

^۱ اعمال زیر جرم است و مرتکب به مجازات های مقرر در این قانون محکوم می شود: ۱- کشت خشخاش و کوکا مطلقاً و کشت شاهدانه به منظور تولید مواد مخدر یا روان گردان های صنعتی غیر دارویی. ۲- وارد کردن، ارسال، صادر کردن، تولید و ساخت انواع مواد مخدر یا روان گردان های صنعتی غیر دارویی. ۳- نگهداری، حمل، خرید، توزیع، اخفاء، ترانزیت، عرضه و فروش مواد مخدر یا روان گردان های صنعتی غیر دارویی. ۴- دایر کردن یا اداره کردن مکان برای استعمال مواد مخدر یا روان گردان های صنعتی غیر دارویی. ۵- استعمال مواد مخدر یا روان گردان های صنعتی غیر دارویی به هر شکل و طریق، مگر در مواردی که قانون مستثنی کرده باشد. ۶- تولید، ساخت، خرید، فروش، نگهداری آلات و ادوات و ابزار مربوط به ساخت و استعمال مواد مخدر یا روان گردان های صنعتی غیر دارویی. ۷- قرار دادن یا پناه دادن متهمین، محکومیت مواد مخدر یا روان گردان های صنعتی غیر دارویی که تحت تعقیبند و یا دستگیر شده اند. ۸- امحاء یا اخفاء ادله جرم مجرمان. ۹- قراردادن مواد مخدر یا روان گردان های صنعتی غیر دارویی یا آلات و ادوات استعمال در محلی به قصد متهم کردن دیگری.

^۲ ماده ۲ مقرر می دارد: هرکس مباردت به کشت خشخاش یا کوکا کند و یا برای تولید مواد مخدر یا روان گردان های صنعتی غیر دارویی به کشت شاهدانه بپردازد علاوه بر امحاء کشت بر حسب میزان کشت، به شرح زیر مجازات خواهد شد: ۱- بار اول، ده تا صد میلیون ریال جریمه نقدی. ۲- بار دوم، ۵۰ تا ۵۰۰ میلیون ریال جریمه نقدی و سی تا هفتاد ضربه شلاق. ۳- بار سوم، صد میلیون تا یک میلیارد ریال جریمه نقدی و یک تا هفتاد ضربه شلاق و دو تا پنج سال حبس. ۴- بار چهارم، اعدام، تبصره: هرگاه ثابت شود کشت خشخاش یا کوکا یا شاهدانه به دستور مالک و یا مستاجر ملک و یا قائم مقام قانونی آن‌ها صورت گرفته است، شخص دستور دهنده که سبب بوده است به شرط آن که اقوی از مباشر باشد به مجازات های مقرر در این ماده محکوم می شود و مباشر که متصدی کشت بوده است، به ۱۰ تا ۳۰ میلیون ریال جریمه نقدی و پانزده تا چهل ضربه شلاق محکوم خواهد شد.

^۳ production

مخدر یا روان‌گردان دیگر و یا تصفیه، استحصال و تبدیل یک ماده مخدر به ماده‌ی دیگر و یا یک ماده روان‌گردان به ماده‌ی روان‌گردان دیگر و یا تهیه مواد مخدر یا روان‌گردان به هر نحو و شیوه از قبیل فعل‌وانفعال شیمیایی است. به تعبیر دیگر، تولید مواد به‌وجودآوردن یک ماده مخدر از مواد دیگر است. غالباً به‌وجودآوردن یک ماده مخدر از روش‌های غیر صنعتی را تولید و به‌وجودآوردن مواد مخدر و روان‌گردان صنعتی و یا تولید آن‌ها به روش شیمیایی یا صنعتی را ساخت می‌گویند. اگرچه در نتیجه‌ی عمل تفاوتی وجود ندارد و به هر کیفیت یک ماده مخدر یا روان‌گردان به‌وجود آمده است. قانون‌گذار نیز بین این دو تفاوت خاصی قائل نشده است (ذبحی، ۱۳۹۸، جلد ۱: ۱۶۳).

بر اساس بند (ر) ماده ۲ کنوانسیون واحد درباره مواد مخدر مصوب ۱۹۶۱، تولید را عملیات استحصال تریاک، برگ‌های کوکا، حشیش و چرس از گیاهان آن‌ها برشمرده است. تولید با تغییر شکل مواد مخدر متفاوت است. در تولید، به‌وسیله دخل و تصرفی که در ماده خام صورت می‌گیرد، این ماده که در ابتدا مخدر نیست، پس از تبدیل به ماده مخدر خاصیت تدخیرکنندگی می‌گیرد؛ اما در تغییر شکل، شکل ماده عوض می‌شود بدون آن‌که عملیات شیمیایی یا صنعتی روی ماده صورت گرفته باشد؛ یعنی ماده قبل از تغییر شکل هم مخدر است و فقط شکل آن تغییر می‌یابد (زراعت، ۱۳۹۳). جرم تولید مواد مخدر قبل از تصویب قانون مبارزه با مواد مخدر مصوب ۱۳۶۷ و اصلاحات بعد از آن، وجود نداشت و برای اولین بار در این قانون ذکر گردید.

۳-۳- ساخت مواد مخدر

واژه ساخت^۱ در فرهنگ معین مترادف صنعت آمده است و ساختن نیز، بنا کردن و آفریدن معنی شده است؛ اما در معنای حقوقی آن به‌ویژه در مورد مواد مخدر، کمی متفاوت است. بند (ن) ماده ۲ کنوانسیون واحد درباره مواد مخدر مصوب ۱۹۶۱ جرم ساخت مواد مخدر را این‌گونه تعریف می‌کند: «واژه ساختن یعنی کلیه اعمالی (به جز تولید) که بتوان به‌وسیله آن، مواد مخدر را به دست آورد. این تعریف شامل تصفیه و تبدیل یک ماده مخدر به ماده مخدر دیگر می‌شود». در قانون مبارزه با مواد مخدر مصوب ۱۳۶۷ هیچ اشاره‌ای به ساخت مواد مخدر نشده است و این عمل در اصلاحیه قانون مبارزه با مواد مخدر مصوب ۱۳۷۶ جرم شناخته شد و همانند بزه تولید برای آن مجازات تعیین شد. اصطلاح ساخت اصولاً راجع به آن گروه از مواد مخدر به‌کار می‌رود

^۱ construction

که ایجاد آن‌ها مستلزم ترکیب دو یا چند ماده و فعل و انفعالات شیمیایی است مانند ساخت شیشه؛ اما در بحث تولید نیاز به آزمایشگاه و انجام ترکیبات شیمیایی نیست بلکه معمولاً در کارگاه‌ها و به شکل سنتی مواد مخدر به وجود می‌آید یا به عبارت صحیح‌تر تولید می‌شود. از منظر قانون و مقنن، هر یک تعاریف خود را دارند اما از حیث نتیجه تفاوت ماهیتی باهم ندارند و در هر دو، اقدامات صورت گرفته چه تولید نامیده شود و چه ساخت، منجر به مواد مخدر می‌شود. بنابراین در قانون مبارزه با مواد مخدر هر دو بزه ساخت و تولید دارای مجازات یکسانی هستند (مرتضوی، ۱۳۸۸). بیش‌تر می‌توان واژه‌ی تولید را برای استحصال طبیعی مواد یا ایجاد غیر صنعتی آن به کار برد. قانون‌گذار در مواد مختلف از جمله ماده‌های ۴، ۸ و ۴۱ تولید و ساخت را در کنار هم ذکر کرده، لیکن در این ماده و مواد دیگر، چون ماده ۲۰ و ۴۰ واژه‌ی تولید را به تنهایی به کار برده است. (ذبحی، ۱۳۹۸، جلد ۲: ۵۳۵). در قوانین مبارزه با مواد مخدر به مسائلی همچون معدساختن یا مورد استفاده قرار دادن واحد صنعتی، تجاری، خدماتی... برای انبار کردن، تولید یا توزیع مواد، مهیا و مناسب‌سازی با استفاده از محل برای انبار کردن، تولید یا توزیع مواد، در اختیار دیگری گذاشتن محل برای استفاده، استفاده نماینده‌ی مالک از محل و نمایندگی در استفاده از محل اشاره شده است.^۱

۳-۴- ارکان جرم ساخت و تولید مواد مخدر

ارکان جرم واردکردن، ساخت، خرید یا فروش آلات و ادوات مخصوص تولید مواد عبارت‌اند از: عنصر مادی جرم، شامل اعمال مادی و ایجابی واردکردن، ساخت، خریدوفروش نگاهداری، اخفا یا حمل وسایل استعمال مواد می‌شود. چنان‌چه شخصی آلات و ادوات استعمال مواد را از خارج به داخل کشور وارد کند، آن‌ها را بسازد، از کسی بخرد یا به دیگری بفروشد، نگاهداری کند یا در محلی مخفی نماید یا حمل کند، مرتکب این جرم شده است. براساس قسمت اخیر ماده‌ی بیست قانون، عنایق از شمول ماده‌ی بیست مستثنی هستند. همچنین نگاهداری، حمل یا اخفای آلات مزبور و استعمال آن دو جرم مادی متفاوت است و هیچ‌یک مقدمه‌ی دیگری نیست. بلکه

^۱ طبق ماده ۱۳ قانون اصلاح قانون مبارزه با مواد مخدر و الحاق موادی به آن مصوب ۳/۸/۱۳۶۷ مجمع تشخیص مصلحت نظام با اصلاحات ۱۳۸۹ و ۱۳۹۶، «هرگاه کسی واحد صنعتی، تجاری، خدماتی و یا محل مسکونی خود را برای انبار کردن تولید و یا توزیع مواد مخدر یا روان‌گردان‌های صنعتی غیر دارویی معد سازد و یا مورد استفاده قرار دهد و یا بدین منظور آن‌ها را در اختیار دیگری بگذارد و نیز هرگاه نماینده مالک با اطلاع یا اجازه وی مرتکب این امور شود، موافقت اصولی و پروانه بهره‌برداری واحد صنعتی یا جواز کسب واحد تجاری و خدماتی مربوط لغو و واحد یا واحدهای مذکور در این ماده به نفع دولت ضبط می‌گردد».

صرفاً نگهداری وسیله‌ای که از آن برای استعمال مواد استفاده شده و مرتکب جهت استعمال مواد به وسیله‌ی آن محکوم می‌شود را می‌توان مقدمه‌ی جرم استعمال قرار داد. لیکن برای نگهداری سایر آلات و ادوات که نگهداری، حمل یا مخفی شده است. مجازات علی‌حده تعیین می‌شود (همان منبع، ۱۲۴ و ۱۲۵). در صورتی که شخصی در کنار ساخت وسایل استعمال مواد، مقادیر دیگر از وسایل مزبور را نگهداری کند. این فرض از مصادیق تعدد مادی جرم است که اقتضای تعیین دو مجازات براساس صدر و ذیل ماده‌ی بیست را دارد (ذبحی، ۱۳۹۸، جلد ۱: ۱۲۷).

عنصر مادی جرایم مزبور، هرگونه فعل مثبت ایجابی است که باعث انتقال و واردکردن آلات و ادوات مربوط یا مخصوص به تولید مواد مخدر یا روان‌گردان‌ها به کشور شود؛ مانند آن که شخصی به‌عنوان وسایل و تجهیزات آزمایشگاهی، آلات و ادوات مزبور را به کشور وارد کند یا به طریق غیرمجاز و قاچاق این کار را انجام دهد. یکی از ایرادهای وارده به قانون فوق این است که از بین اعمال مجرمانه‌ی مختلف، تنها چهار عمل مجرمانه‌ی ذکرشده را ملاک جرم قرار داده است، در حالی که رفتارهای مجرمانه‌ی دیگر مانند صادرکردن، در معرض فروش قراردادن، عرضه، ارسال، نگهداری مخفی یا حمل وجود دارند که ارتکاب هر یک از آن‌ها به نوعی در تحقق جرم تولید و ساخت مواد تاثیرگذار است. کسی که آلات و ادوات مخصوص یا مربوط به تولید مواد را ارسال کند با آن که شخصی این وسایل را حمل کند، تفاوت ندارد، چه بسا ارسال‌کننده، جرم مهم‌تری را انجام داده است.

از نظر عنصر روانی جرم، مرتکب باید بداند آن چه وارد کشور می‌کند، می‌سازد، خرید یا فروش کرده، نگهداری، مخفی یا حمل می‌کند، آلات و ادوات استعمال مواد است. به‌نظر می‌رسد عنصر معنوی جرم مفروض است؛ زیرا کم‌تر کسی است که نداند وسایل یادشده مخصوص استعمال مواد است، مخصوصاً وقتی شخصی آلات مخصوص استعمال مواد را مخفی می‌کند اما در نگهداری سایر آلات، مثل کاغذ مخصوص استعمال گراس، لازم است احراز شود که مرتکب می‌داند چه وسیله‌ای را نگهداری می‌کند. در هر حال احراز سوءنیت عام ضروری است اما اینکه نگهداری یا حمل‌کننده علاوه بر علم و اطلاع از این که وسیله‌ی استعمال مواد را نگهداری یا حمل می‌کند، احراز سوءنیت خاص که خواستار نتیجه‌ی مجرمانه باشد و این که به هدف استفاده‌ی خود یا دیگران این عمل را انجام دهد. محل تأمل است و به‌نظر می‌رسد احراز سوءنیت عام مرتکب کافی است و از این حیث حرم مطلق است و مقید به احراز سوءنیت و قصد مجرمانه‌ی خاص نیست (ذبحی، ۱۳۹۸، جلد ۲: ۱۲۹).

از نظر مجازات، مرتکب جرم علاوه بر ضبط آلات و ادوات مخصوص یا مربوط به تولید مواد، به یک تا پنج میلیون ریال جزای نقدی و ده تا پنجاه ضربه شلاق محکوم می‌شود (همان منبع، ۱۱۸). با عنایت به این‌که ماده‌ی ۲۰ قانون^۱، ناظر به تولید و ساخت آلات و ادوات مخصوص تولید مواد مخدر یا روان‌گردان‌های صنعتی غیردارویی می‌باشد و در خصوص وسایل ساخت و تولید پیش‌سازهای مواد مزبور، بیان حکم ننموده است در نهایت نمی‌توان حکم مقرر در این ماده را به وسایل تولید و ساخت پیش‌سازهای مواد نیز مجرا دانست. همچنین، در خصوص جرم تولید و ساخت مواد مخدر که جرائم مقید به نتیجه هستند، اگر اقدامات مرتکب به نتیجه نرسد و ماده مخدري تولید نشود، به لحاظ فقدان نتیجه مجرمانه، جرم تامّ ساختن و تولید محقق نشده و اقدام وی شروع به جرم است و چنانچه تحت عنوان دیگری قابل مجازات نباشد، شاید بتوان موضوع را تحت عنوان شروع به جرم بررسی نمود.

۴- ابعاد حقوقی توزیع و عرضه مواد مخدر

ماده ۱ قانون مبارزه با مواد مخدر و الحاق موادی به آن مصوب ۱۳۶۷ مقرر می‌دارد: اعمال زیر جرم است و مرتکب به مجازات‌های مقرر در این قانون محکوم می‌شود: ... بند سه: نگاهداری، حمل، خرید، توزیع، اخفاء، ترانزیت، عرضه و فروش مواد مخدر یا روان‌گردان‌های صنعتی غیردارویی. خرید و فروش، توزیع و در معرض فروش قرار دادن مواد مخدر همگی از جرایم عمدی محسوب می‌شوند و شخص مرتکب با علم و اطلاع از این‌که چه چیزی را می‌خرد، یا می‌فروشد و یا در معرض فروش قرار می‌دهد و یا توزیع می‌کند مبادرت به انجام آن نماید جرم محقق می‌شود. عده‌ای از عوامل خرده‌پا که برای دیگران کار می‌کنند، تنها مأمور به توزیع مواد مخدر هستند، یعنی طبق قراری که صاحب اصلی جنس با آن‌ها دارد، وظیفه‌شان در مقابل اجرتی که می‌گیرند، رساندن مواد مخدر به دست مشتریان است این افراد تنها توزیع‌کننده می‌باشند و فروشنده مواد مخدر نیستند ولی اگر صاحب جنس، مواد را به قصد فروش به این افراد بدهد و آن‌ها اقدام به فروش نمایند، فعل آن‌ها فروش مواد مخدر می‌باشد (نوجوان، ۱۳۹۸: ۱۰). ماده ۴ اصلاحیه قانون مبارزه با مواد مخدر نیز به جرایم مربوط به توزیع و در معرض فروش قراردادن را

^۱ به موجب صدر ماده‌ی ۲۰ قانون، کسی که آلات مخصوص استعمال مواد را وارد کند، بسازد، خرید یا فروش نماید، علاوه بر ضبط آن‌ها به یک تا پنج میلیون ریال جزای نقدی و دو تا پنجاه ضربه شلاق محکوم می‌شود و طبق قسمت ذیل آن، مرتکب جرم به‌ازای هر عدد وسیله‌ی استعمال که نگاهداری، مخفی یا حمل کند، به صد تا پانصد هزار ریال جزای نقدی یا پنج تا بیست ضربه شلاق محکوم می‌شود.

دارای مجازات دانسته است.^۱

۴-۱- عرضه (در معرض فروش) در قوانین

جرم عرضه مربوط به مرحله‌ی قبل از فروش است، جایی که فروشنده مواد را برای فروش به خریدار ارائه می‌دهد اما قبل از انجام معامله و دادوستد، طرفین دستگیر می‌شوند و جرم فروش ناتمام و عقیم می‌ماند؛ در این فرض، فروشنده‌ای که مواد را عرضه کرده اما موفق به معامله و فروش آن نشده است، به جرم در معرض فروش قرار دادن مواد تحت تعقیب می‌گیرد. لیکن خریدار که موفق به خرید نشده است اگر مرتکب جرم دیگری مانند نگهداری و حمل مواد نشده باشد به لحاظ این که عمل ارتكابی وی شروع به جرم خرید مواد محسوب می‌شود، بر اساس ماده‌ی ۱۲۲ ق.م.ا. تعقیب و مجازات می‌شود (ذبحی، ۱۳۹۸، جلد ۱: ۱۶۴ و ۱۶۵). در معرض فروش قرار دادن^۲ به معنای اعلام آمادگی برای فروش و مقدمه آن می‌باشد. مفهوم عرضه در ماده ۴ الحاقی مصوبه مبارزه با مواد مخدر در سال ۱۳۷۶ ذکر شده است. به غیر از این ماده، در سایر مواد از عبارت «در معرض فروش قرار دادن» استفاده شده است. در کشور ما خرده‌فروشان قسمت اعظم متهمان را تشکیل می‌دهند؛ چون اولاً این افراد بیش‌تر در محل‌های عمومی، مواد مخدر می‌فروشند و بیش‌تر در معرض دستگیری قرار دارند و دستگیری آنان نیز آسان‌تر است. ثانیاً این افراد در شبکه توزیع قرار دارند و با افراد بیش‌تری در ارتباط هستند، از این‌رو شناسایی آنان آسان‌تر است. در حقوق ایران با خرده‌فروشان با شدت برخورد می‌شود و در نظام کیفری ایران نیز این افراد بیش‌ترین مشتریان نظام عدالت کیفری را در زمینه مواد مخدر تشکیل می‌دهند (رحمدل، ۱۳۸۶: ۲۹).

^۱ ماده ۴ اصلاحیه قانون اصلاح قانون مبارزه با مواد مخدر مصوب ۱۳۷۶ (مصوب ۱۳۸۹/۵/۹ مجمع تشخیص مصلحت نظام) نیز مقرر داشته است: هرکس بنگ، چرس، گراس، تریاک، شیره، سوخته، تفاله تریاک و یا دیگر مواد مخدر یا روان‌گردان‌های صنعتی غیردارویی که فهرست آن‌ها به تصویب مجلس شورای اسلامی می‌رسد را به هر نحوی به کشور وارد و یا به هر طریقی صادر یا ارسال نماید یا مبادرت به تولید، ساخت، توزیع یا فروش کند یا در معرض فروش قرار دهد با رعایت تناسب و با توجه به مقدار مواد مذکور به مجازات‌های زیر محکوم می‌شود..... تبصره: هرگاه محرز شود مرتکبین جرایم موضوع بند ۴ این ماده برای بار اول مرتکب این جرم شده و موفق به توزیع یا فروش آن‌ها هم نشده و مواد بیست کیلو یا کمتر باشد دادگاه با جمع شروط مذکور آن‌ها را به حبس ابد و هفتاد و چهار ضربه شلاق و مصادره‌ی اموال ناشی از همان جرم محکوم می‌نماید. در اوزان بالای بیست کیلوگرم مرتکبین تحت هر شرایطی اعدام می‌شوند.

^۲ on sale now

۴-۱-۱- شناسایی جرم عرضه مواد مخدر در قوانین

در قانون اصلاح قانون مبارزه با مواد مخدر و الحاق موادی به آن مصوب ۱۳۶۷ مجمع تشخیص مصلحت نظام در ماده ۴ و ماده ۸ در معرض فروش قرار دادن مواد مخدر مذکور جرم تلقی شده است. جرم «در معرض فروش قرار دادن» فعل مادی مثبت، ارائه مواد مخدر یا روان‌گردان موضوع این ماده، برای فروش می‌باشد، پس هرگاه به هر علت، عمل فروش موادی که به محل معامله آورده شده است انجام نشود، جرم در معرض فروش قرار دادن مواد محقق شده است (ذبحی، ۱۳۹۸، جلد ۱: ۳۴۰). این جرم، یک جرم مستقل محسوب می‌شود و از حیث تمایز با جرائم دیگر، بسیار مهم است. در اینجا شخص، مواد مخدر را برای فروش به دیگران عرضه می‌کند و به نوعی مرحله مابین نگهداری و فروش است، جایی که قاچاقچیان خریدار و فروشنده در حین معامله مواد متوقف و قبل از تحویل مواد از جانب فروشنده، توسط مأموران دست‌گیر می‌شوند. این عمل که شروع به جرم فروش مواد مخدر است از سوی قانونگذار با عنوان، در معرض فروش قرار دادن مواد مخدر جرم‌انگاری گردیده و برای آن مجازات قرار داده شده است.

لازم به ذکر است که این جرم فقط توسط فروشنده قابل ارتکاب است. همچنین برای تحقق این جرم لازم نیست که مشتری آماده خرید باشد بلکه صرف آمادگی برای فروش از سوی فروشنده کافی است. حتی لزومی ندارد که فروشنده، مواد مخدر در معرض فروش را در اختیار داشته باشد، مثل این که فروشنده طبق قرار قبلی مواد مخدر را در جایی پنهان کرده تا این که شخص خریدار به سراغ مواد رفته و بدون انجام عمل قبض و اقباض که معمولاً در بیع صورت می‌گیرد، آن را بردارد (زراعت، ۱۳۹۳).

عرضه مواد مخدر در بند ۳ ماده ۱ ق.ا.ق.م.م.آ آمده اما در مواد بعدی اثری از آن نیست و جای خود را به بزه در معرض فروش قرار دادن مواد مخدر داده است. دلیل قانونگذار از این کار مشخص نیست و دیگر این که برای بزه عرضه مواد، مجازاتی مقرر نشده است. اگرچه عملاً قضات همان مجازات در معرض فروش قرار دادن را اعمال می‌کنند.

۴-۱-۲- بی‌مجازات ماندن عرضه‌کنندگان اصلی مواد مخدر

این موضوع که عوامل اصلی عرضه مواد مخدر و گردانندگان اصلی این جرائم استحقاق دریافت مجازات‌های طولانی دارند، امری پذیرفته‌شده در تمام نظام‌های کیفری است؛ لکن با توجه کمیت‌گرایی در نظام تعیین کیفر جرائم مواد مخدر، در عمل استفاده از این الگو موجب امتیازدهی ناخواسته این بزه‌کاران بر سایرین می‌شود. در واقع، در این جرائم اثبات جرم و به تبع آن تعیین

کیفر بر اساس میزان مواد است و با توجه به این که توزیع کنندگان اصلی مواد در اکثر اوقات، در نگه‌داری یا توزیع مواد دخالتی ندارند، عملاً از مجازات‌رهای پیدای می‌کنند؛ حال آن که میزان تقصیر آن‌ها در ارتکاب جرم بسیار بیش‌تر از سایرین است. در نظام تقنینی ایران، به نظر می‌رسد بر اساس برخی شواهد بزه‌کاران سطح پایین عموماً کانون توجه مداخله‌های کیفری قرار گیرند. وجود مقادیر پایین مواد همچون ۴ گرم برای کیفر حبس، به‌طور بالقوه موجب افزایش جمعیت کیفری بزه‌کاران خرده‌فروش در زندان‌ها شده است (صادقی و همکاران: ۱۳۹۶: ۸۸-۹۱). در اصلاحات صورت‌گرفته در سال ۱۳۷۶ در قانون مبارزه با مواد مخدر مصوب ۱۳۶۷، علی‌رغم کاهش میزان حبس در برخی موارد همچون برخی از بندهای ماده ۵ قانون مذکور، در بخش عرضه به‌جز بند دوم ماده ۴ که از یک تا پنج سال به یک تا سه سال کاهش پیدا کرد، هیچ‌گونه کاهش مجازاتی در مواد ۴ و به‌خصوص ۸ اعمال نگردید. این موضوع نشان‌دهنده عدم تمایل مقنن به کاهش کیفرهای شدید در بخش عرضه مواد می‌باشد.

افزون بر این، اصلاحات انجام‌شده در سال ۱۳۸۹ در قانون مبارزه با مواد مخدر و عدم کاهش کیفرهای این جرائم نیز از مواردی است که در حضور بیش‌تر این بزه‌کاران در زندان‌ها تأثیرگذار است. در واقع، با وجود آن که مواد ۱۸ و ۳۵ الحاقی به این قانون تا اندازه‌ای سعی در رفع چالش مذکور داشته، ولی به همان دلایل مورد اشاره، عملاً نتیجه اقدامات سخت‌گیرانه به بزه‌کاران سطح پایین معطوف گردیده است (صادقی و همکاران: ۱۳۹۶: ۹۱). در مقررات مربوط به جرایم مواد مخدر ایران، موضوع کیفر اصلی تأثیری در کیفر حمل‌کنندگان مواد نداشته و به صورت مجزا و جداگانه حاملان مواد دارای مسئولیت کیفری کامل خواهند بود. با این حال برای حاملان مواد مخدر نسبت به دیگر بزه‌کاران مواد سخت‌گیری بیشتری صورت گرفته است. در واقع بهتر و شایسته این است که میان مالک بودن و مالک نبودن حاملان تفاوت قائل شویم، همانطور که در قوانین سابق تفاوت وجود داشت و حمل‌کننده‌ای که غیرمالک است می‌بایست دارای مجازات کمتری باشد و این امر می‌بایست در قوانین مورد بازنگری قرار گیرد تا از آمار زندانیان مربوط به این جرایم کاسته گردد.

۴-۲- توزیع مواد مخدر در قوانین

توزیع^۱ در لغت به معنای پراکنده کردن، پخش کردن و قسمت کردن چیزی میان مردم است و

^۱ distribution

در اصطلاح به هرگونه فعل مادی ایجابی که به انتقال و پخش مواد بین دیگران منجر گردد، گفته می‌شود (ذبحی، ۱۳۹۸، جلد ۱: ۸۱). معنای حقوقی این واژه با معنای عرفی و لغوی آن ارتباط نزدیکی دارد و در اینجا به معنی پخش کردن بین مردم است به گونه‌ای که عرفاً عبارت توزیع و پخش کردن بر آن صدق می‌نماید. همچنین در تعریف توزیع گفته شده است که «هرگاه شخصی مواد مخدر یا روان‌گردان را به بیش از یک نفر تحویل یا به آنان منتقل کند، مرتکب جرم توزیع مواد شده است. در واقع تحویل و انتقال مواد به چند نفر در صورتی که بدون دریافت وجه یا عوض باشد، توزیع نامیده می‌شود و فرق آن با فروش مواد به چند نفر، معوض بودن آن است» (همان منبع، ۱۶۳ و ۱۶۴). تحویل مواد به یک نفر توزیع محسوب نمی‌شود به‌طور مثال اگر فردی مقداری مواد به یک نفر بدهد نمی‌توان عمل او را توزیع نامید بلکه باید حداقل به بیش از یک نفر مواد داده شود تا بتوان آن را توزیع نامید.

توزیع در مفهوم خاص آن انتقال و پخش غیرمعوض مواد میان اشخاص و محل‌های گوناگون است و در معنای عام، شامل انتقال و پخش مواد بین اشخاص مختلف است، چه آنکه ازای وجهی دریافت شود یا به‌صورت رایگان انجام گیرد. انتقال معوض مواد به اشخاص گوناگون، عنوان مجرمانه‌ی خاص فروش را پیدا می‌کند. از ایرادهای وارده به این ماده ابهام در مفهوم توزیع است که آیا شامل فروش است یا خیر؟ نگارنده چنین تحلیل می‌نماید که هدف مقنن معنای عام توزیع است که ممکن است رایگان یا معوض باشد. برای اینکه توزیع مواد تحقق یابد صرف یک بار توزیع مواد میان دیگران عمل مجرمانه نخواهد بود و ضرورت دارد که این امر تکرار گردد تا مقنن آن را جرم تلقی نماید. همچنین مصرف نمودن گیرندگان در این جرم ضرورتی ندارد همین که توزیع به دفعات صورت گیرد در تحقق جرم توزیع کافی است.

عنصر مادی توزیع، عبارت است از هرگونه فعل عادی ایجابی که منجر به انتقال و پخش مواد مخدر به دیگران بدون دریافت وجه یا مالی در قبال آن‌ها گردد. برای تحقق جرم توزیع، مالکیت توزیع‌کننده شرط نیست. در توزیع، نیازی نیست عمل در سطح وسیع، نسبت به افراد متعدد یا با وسیله صورت بگیرد. اگر توزیع‌کننده مواد مخدر را در جایی بگذارد تا این که دیگری برود و آن را بردارد، باز هم بزه توزیع محقق شده است؛ اما اگر قبل از آن، مواد توسط مأموران پیدا شود شاید بتوان آن را جرم مخفی کردن مواد نامید (زراعت، ۱۳۹۳).

۵- ابعاد حقوقی مصرف مواد مخدر

کلمه استعمال یعنی به کار فراخواندن، به‌کارگرفتن و مصرف نمودن می‌باشد. می‌توان گفت

استعمال مواد مخدر عبارت است از هرگونه فعل مادی ایجابی که نهایتاً منجر به وارد شدن مواد مخدر به بدن فرد شود که طرق و اشکال مختلفی می‌تواند داشته باشد مانند حل نمودن در مایعات مثل چای، تزریق به نقاط مختلف بدن، استنشاق، وارد نمودن دود حاصله از سوختن مواد مخدر به ریه و... بنابراین نحوه استعمال مواد مخدر بستگی به نوع ماده مخدر و درجه اعتیاد شخص و وسیله‌ای دارد که به واسطه آن مواد مخدر استعمال می‌شود (نوجوان، ۱۳۹۸: ۱۱). بر این اساس مثلاً تریاک را عمدتاً یا سیخ و سنجاق و یا وسیله‌ای به نام وافور و از طریق نفس کشیدن دود حاصل از سوختن آن به داخل ریه وارد می‌کنند آنچه از سوختن تریاک باقی می‌ماند سوخته تریاک می‌باشد که توسط افرادی که اعتیادشان شدیدتر باشد یا حل کردن در آب مجدداً مورد استفاده قرار می‌گیرد تریاک را از طریق حل کردن مقداری از آن در آب یا چای و یا نوشیدن آن استعمال می‌نمایند. هم‌چنین مواد مخدر صنعتی مثل شیشه را به وسیله پایپ مصرف می‌کنند (ساک، ۱۳۸۶: ۱۰۱).

از منظر بزه‌دیده‌شناسی به منظور بررسی «وضعیت» و «شخصیت» معتاد می‌توان با نگاه دقیق‌تری به جرم توجه نمود بر این اساس، معتاد شخصی است که قربانی جرم است و بزه‌کار نیست او معلول است و علت جرم سوداگران مرگ و توزیع‌کنندگان مواد مخدر می‌باشند (نجفی‌ابرنادآبادی، ۱۳۹۰: ۲۳۲).

۵-۱- روش‌های استعمال مواد

استعمال مواد با توجه به نوع آن به روش‌های مختلف از جمله موارد ذیل صورت می‌پذیرد (ذبحی، ۱۳۹۸، جلد ۱: ۹۰-۹۱):

جویدن مواد: در موردی است که شخصی ماده مخدر یا روان‌گردان را در دهان قرار داده و بجود بدون آن که آن را بخورد بلکه در فاصله‌ی زمانی آب دهان خود را بیرون می‌ریزد. در واقع مواد از طریق جویدن به وسیله غشاء دهان و عروق آن جذب می‌شود
خوردن مواد: این که شخصی ماده مخدر یا روان‌گردان مانند برگ کوکا یا گراس را جویده و بخورد.

بلعیدن مواد: مثل آن که شخصی شیرهی تریاک یا قرص مخدر یا روان‌گردان را با مایعی چون آب یا چایی بلعد.

استنشاق مواد: در اینجا استعمال کننده با حرارت دادن مواد مخدر یا روان‌گردان، دود یا بخار آن را از طریق بینی، وارد مجاری تنفسی خود می‌کند.

کشیدن مواد: هرگاه استنشاق مواد و واردکردن آن به مجاری تنفسی از طریق تنفس دهانی انجام شود، به آن کشیدن اطلاق می‌شود.

تزریق مواد: این نحوه‌ی استعمال مواد برای استفاده از مواد مخدر و روان‌گردانی مانند آمپول‌های نور جیزک و تمجیزک که مایع هستند یا مواد جامد و پودر، پس از محلول کردن در مایعی چون آب، مثل حل کردن هرویین در آب‌مقطر، به‌وسیله‌ی سرنگ به یکی از رگ‌های بدن وارد و تزریق می‌شود.

سایر روش‌های استعمال مواد: در بعضی دیگر از موارد مواد مخدر یا روان‌گردان به‌صورت شیاف وارد بدن می‌شود و یا به‌وسیله‌ی مالیدن روی بدن یا نصب برچسب حاوی مواد روی قسمت‌هایی از پوست مورد استعمال قرار می‌گیرد.

طبق بند پنج ماده یک قانون مبارزه با مواد مخدر، استعمال مواد مخدر یا روان‌گردان‌های صنعتی غیر دارویی به هر شکل و طریق، مگر در مواردی که قانون مستثنی کرده باشد، استعمال مواد به معنای استفاده و مصرف آن می‌باشد. وقتی شخصی به هر طریق مواد مخدر یا روان‌گردان را به بدن خود وارد کند مرتکب این جرم شده است.

۵-۲- راهبردهای ایران در مبارزه با پدیده اعتیاد

در ایران، در سال‌های اخیر، مقررات و قوانین مصوب، در خصوص اعتیاد و سوءمصرف مواد مخدر، بیشتر به سوی مبارزه با مشکل مصرف مواد مخدر و به ویژه اعتیاد به صورت قهرآمیزی تدوین شده است. لذا در مبارزه با مصرف مواد مخدر و اعتیاد دیدگاه سرکوبگرانه ملموس تر است اما بر اساس علم پزشکی فرد معتاد، بیمار تلقی شده و می‌بایست با اصول درمان بیماری با وی برخورد نمود و از شیوه‌ی سرکوب گرانه پرهیز نمود. با توجه به بند ۵ ماده ۱ قانون مبارزه با مواد مخدر استعمال مواد مخدر یا روان‌گردان‌های صنعتی غیردارویی به هر شکل و طریق، مگر در مواردی که قانون مستثنا کرده باشد جرم محسوب شده و مرتکب به مجازات مقرر در قانون محکوم می‌شود.

علاوه بر این، بر طبق ماده ۱۵ این قانون، معتادان مکلف‌اند با مراجعه به مراکز مجاز دولتی، غیردولتی یا خصوصی و یا سازمان‌های مردم‌نهاد و کاهش آسیب، اقدام به ترک اعتیاد نمایند معتادی که با مراجعه به مراکز مذکور نسبت به درمان خود اقدام و گواهی تحت درمان و کاهش آسیب دریافت نماید چنانچه تظاهر به اعتیاد نماید از تعقیب کیفری معاف می‌باشد معتادانی که مبادرت به درمان یا ترک اعتیاد نمایند مجرم می‌باشند.

در ماده ۱۶ این قانون، معتادان به مواد مخدر و روان‌گردان مذکور در دو ماده ۴ و ۸ فاقد گواهی موضوع ماده ۱۵ و متجاهر به اعتماد با دستور مقام قضایی برای مدت یک تا سه ماه در مراکز دولت و مجاز درمان و کاهش آسیب نگهداری می‌شوند تمدید مهلت برای یک دوره سه ماهه دیگر با درخواست مراکز مذکور بلامانع است با گزارش مراکز مذکور و بنا بر نظر مقام قضایی چنانچه معتاد آماده تداوم درمان طبق ماده ۱۵ این قانون باشد تداوم درمان وفق ماده مزبور بلامانع می‌باشد. در اجرای تبصره ۱ ماده ۱۶ اسلامی قانون مبارزه با مواد مخدر مصوب ۸۹/۵/۹ آئین‌نامه مراقبت بعد از خروج معتادان در ۸ ماده و ۵ تبصره توسط قوه قضائیه تدوین و ابلاغ شده است در بند ۴ ماده ۱ این آئین‌نامه آمده است: تظاهر به اعتیاد شرایط معتادی که رفتار، گفتار یا اعمال او عرفاً دلالت بر اعتیاد وی کند، تشخیص این امر با مقام قضایی است مقام قضایی در صورت تردید می‌تواند جهت احراز اعتیاد نسبت به اخذ نظریه کارشناس اقدام کند (ماهنامه فرهنگی - اجتماعی ایران پاک شماره ۷۲، ۱۳۹۲: ۲۵).

از طرفی علی‌رغم این که در ماده ۱۶ قانون مورد بحث دولت مکلف شده است نسبت به احداث و راه‌اندازی مراکز بازپروری و کاهش آسیب معتادان اقدام نماید به دلیل عدم راه‌اندازی مراکز مذکور در برخی از استان‌ها بازپروری و کاهش آسیب معتادین عملاً امکان‌پذیر نمی‌باشد (نوجوان، ۱۳۹۸: ۱۳ و ۱۴). می‌توان بیان داشت که در سال‌های اخیر هیچ‌کدام از مراجع تقنینی در ارتباط با برنامه‌های سیاست کاهش آسیب و درمان مصوبه‌ای مناسب را تدوین نکرده و تنظیم مقررات در این زمینه به وزارتخانه‌ها و سازمان‌ها واگذار شده است. این مسئله نشان می‌دهد که همچنان دیدگاه حاکم بر مصرف‌کنندگان مواد، سزاگرایی و تأکید بر ترک اعتیاد است. لذا آنچه حائز اهمیت است این است که یک دولت، هنگامی در عملی کردن سیاست کاهش آسیب موفق و سربلند خواهد بود که آن را در رأس اقدامات و برنامه‌های خود جای دهد.

۵-۳- دخالت کیفری قانونگذار در مبارزه با مصرف مواد مخدر

در راستای بحث از این که آیا اعتیاد به مصرف مواد مخدر می‌تواند به‌وسیله‌ی ابزار کیفری محدود شود و آیا اعتیاد به‌گونه‌ای است که بتوان با استفاده از ابزارهای اجبارگرایانه چون حقوق کیفری، آن را محدود کرد، بیان شده است که در مورد شیوه‌ی برخورد با «پدیده اعتیاد در جامعه، سه نظریه عمده جرم‌شناختی و حقوقی وجود دارد؛ این سه نظریه عبارت‌اند از: جرم‌انگاری، جرم‌زدایی و قانونمندسازی» (رحمدل، ۱۳۸۲: ۲۰۴). اگرچه میل قانون‌گذاران معمولاً به این سمت است که ابزار کیفری را وسیله‌ای کارآمد تلقی کنند و در مورد مبانی جرم‌انگاری مصرف مواد مخدر مطرح

شده است که یکی از مبانی آن را می‌توان قبح اجتماعی عمل تلقی کرد (همان منبع، ۲۱۰). با تکیه بر اصل ضرورت در جرم‌انگاری و تأکید بر توانایی‌های ابزار کیفری و نیز قابلیت‌های اعمالی که لازم است کنترل شود، بحث از قانونمندی‌سازی، جرم‌انگاری و جرم‌زدایی از اعتیاد به مصرف موادمخدر بررسی خواهد شد (فلاحی، ۱۳۹۴: ۲۲۴).

مواد مخدر یا روان‌گردان به هر شکل و ترتیبی که وارد بدن شود تا شخص مصرف‌کننده تحت تأثیر آن قرار گیرد، جرم استعمال مواد محقق شده است. در هر حال با توجه به اصلاح اخیر ماده‌های ۱۵ و ۱۶ که به موجب آن قانون‌گذار در بدو امر، اعتیاد را جرم محسوب نکرده و صرفاً در مواردی که معتاد اقدام به ترک ننموده یا تجاهر به اعتیاد نماید آن را جرم و قابل مجازات دانسته است، شاید این نقص تا اندازه‌ای قابل اغماض باشد در حالی که لازم بود به لحاظ دو جرم‌بودن «استعمال و اعتیاد» به عنوان یکی از جرایم موضوع این قانون، «اعتیاد» هم ذکر می‌شد (ذبحی، ۱۳۹۸، جلد ۱: ۹۱ و ۹۲). بند شش ماده یک قانون مبارزه با مواد مخدر نیز مواردی همچون تولید، ساخت، خرید، فروش، نگهداری آلات و ادوات و ابزار مربوط به ساخت و استعمال موادمخدر یا روان‌گردان‌های صنعتی غیردارویی را جرم تلقی نموده است.

بحث از جرم‌زدایی مصرف و اعتیاد به موادمخدر با موضوع قانونمندی‌سازی مصرف مواد ارتباط جدی دارد؛ چه این که اگر بحث از جرم‌زدایی پذیرفته شود، بحث از قانونمندی‌سازی مصرف می‌تواند مطرح باشد. در مورد توجیه جرم‌زدایی مصرف موادمخدر می‌توان به چند دلیل استناد کرد: ابتدا این که این عمل با ارکان مسؤولیت کیفری هم‌خوانی ندارد و در ثانی، ابزار کیفری این قابلیت را ندارد که در کنترل و نظارت بر اعتیاد مؤثر واقع شود و سوم این که جرم‌انگاری اعمال فاقد ضرر برای دیگری و دخالت در حریم خصوصی با تردید روبه‌رو است (فلاحی، ۱۳۹۴: ۲۳۱). در کشور ما آنچه که تحت عنوان توزیع «شربت تریاک» در بین معتادان مطرح شده نمونه‌ای از تمایل مسؤولین اجرایی در حرکت به سمت جرم‌زدایی مصرف موادمخدر آرام می‌باشد (میرمحمدصادقی، ۱۳۹۲: ۱۰).

در مورد قانونمندی‌سازی اعتیاد به موادمخدر، می‌تواند دیدگاه‌های متفاوتی مطرح باشد. گاه منظور این است که به صورت کلی این امر قانونی شده و منع نشود و به عنوان یک بیماری نگرسته شود و در عین حال، به عنوان رفتاری که در حوزه‌ی خصوصی فرد قرار دارد. نتوان در آن دخالت کرد و چنانچه فرد، خود بخواهد آن را ترک نماید. به او کمک کرد. گاه نیز مراد آن است که مصرف، کنترل شده و بدون تکیه بر ابزارهای خشن، در ترک اعتیاد کمک شود (رحمدل، ۱۳۸۲: ۲۱۹). بر این اساس، مصرف مواد مخدر بدون وجود نسخه پزشک جرم خواهد

بود؛ اما آنچه در قانونمندسازی مورد توجه است، این نیست که همه محدودیت‌های مربوط به تولید و فروش برداشته شود و بلکه هدف این است که مصرف مواد در یک روند طبیعی کنترل گردد و الزاماً این امر، ارتباطی با این ندارد که برای دریافت قانونی مواد، نسخه پزشک لازم باشد (فلاحی، ۱۳۹۴: ۲۲۵).

گاه مصرف مواد مخدر بر اساس یکسری از اصول و مواد قانونی بوده و یا می‌تواند باشد، بدون این - که عمل جرم‌انگاری شده باشد. از نظر نگارنده در صورتی می‌توان قانونمندسازی نمود که مصرف و استعمال مواد مخدر به هرگونه‌ای که باشد فرد را با مجازات مواجه نسازد. یکی از ایراداتی که به اصلاح قانون گرفته شده است این است که می‌بایست قانون به‌عنوان یک کل منسجم مورد بازنگری قرار می‌گرفت. در اصلاح قانون مبارزه با مواد مخدر «سیاست‌های کاهش آسیب» باید در رأس برنامه‌های دولت باشد و همچنین «لایحه جرم زدایی از قانون مواد مخدر و درمان مبتلایان به سوء مصرف مواد مخدر» اصلاح گردد. از آنجا که وزارت بهداشت، در حال حاضر به استناد مواد ۱۵ و ۱۴ قانون مبارزه با مواد مخدر در این زمینه تشکیلات سازمان یافته‌ای دارد، مناسبت تر این است که وزارت رفاه و تأمین اجتماعی با تعیین و تبیین حدود اختیارات، به همکاری ملزم گردد. نهایتاً می‌توان گفت که با تدوین سیاست تقنینی مناسب، با استفاده از تجربیات کشورهای موفق و همچنین بومی سازی این رویکرد، بازنگری و اصلاح لایحه ممکن خواهد شد.

مطابق ماده ۱۶ قانون موضوع بحث، معتادان به مواد مخدر و روان‌گردان مذکور در دو ماده (۴) و (۸) فاقد گواهی موضوع ماده (۱۵) و متجاهر به اعتیاد، با دستور مقام قضایی برای مدت یک تا سه ماه در مراکز دولتی و مجاز درمان و کاهش آسیب نگه‌داری می‌شوند. تمدید مهلت برای یک دوره سه ماهه دیگر با درخواست مراکز مذکور بلامانع است. با گزارش مراکز مذکور و بنابراین مقام قضایی، چنانچه معتاد آماده تداوم درمان طبق ماده‌ی (۱۵) این قانون باشد، تداوم درمان وفق ماده مزبور بلامانع می‌باشد.^۱

^۱ «تبصره ۱: با درخواست مراکز مذکور و طبق دستور مقام قضایی، معتادان موضوع این ماده مکلف به اجرای تکالیف مراقبت بعد از خروج می‌باشند که بنابر پیشنهاد دبیرخانه ستاد با همکاری دستگاه‌های ذی‌ربط، تهیه و به تصویب رئیس قوه قضاییه می‌رسد. تبصره ۲: مقام قضایی می‌تواند برای یک‌بار با اخذ تأمین مناسب و تعهد به ارائه گواهی موضوع ماده (۱۵) این قانون، نسبت به تعلیق تعقیب به مدت شش ماهه اقدام و معتاد را به یکی از مراکز موضوع ماده مزبور معرفی نماید. مراکز مذکور موظفاند ماهیانه گزارش روند درمان معتاد را به مقام قضایی یا نماینده وی ارائه نمایند. در صورت تأیید درمان و ترک اعتیاد با صدور قرار موقوفی تعقیب توسط دادستان پرونده بایگانی و در غیراین‌صورت، طبق مفاد این ماده اقدام می‌شود. تمدید مهلت موضوع این تبصره با درخواست مراکز ذی‌ربط برای یک دوره سه ماهه دیگر بلامانع است. تبصره ۳: متخلف بدون عذر موجه از تکالیف موضوع تبصره‌ی ۲ این ماده، به حبس از نود و یک روز تا شش ماه محکوم می‌شود».

۵-۴- نارسایی‌ها و خلأهای قانونی در مجازات و برخورد با مجرم

بررسی سیر تحول قوانین و مقررات مواد مخدر در ایران حاکی از آن است که تلقی «جرم-انگاری» از اعتیاد جای خود را به «بیماری‌انگاری» آن داده است و همچنین توجه و نگاه جدیدی با عنوان پیش‌گیری در کشور صورت گرفته است که همه این تغییرات نشان از حرکت رویکرد سخت (زندانی- مجرم) به رویکرد نرم (بیماری- درمان، بازتوانی و پیش‌گیری) دارد (برادران و دیگران، ۱۳۹۱: ۱۰۷). هرچند در قوانین و مصوبات مربوط به مواد مخدر در کشور سعی شده که به ابعاد مختلف مواد مخدر از نظر مجازات‌ها و برخورد با مجرم پرداخته شود ولی دارای ایراداتی و معایبی بوده که باعث عدم دستیابی بهتر به اهداف، راهبردها و برنامه‌ها در بخش پیش‌گیری انتظامی از جرائم مواد مخدر شده است (نوجوان، ۱۳۹۸: ۱۴).

۵-۴-۱- عدم تناسب مجازات‌های جرائم مواد مخدر با یکدیگر

در قانون مبارزه با مواد مخدر، مجازات‌های جرائم مواد مخدر با همدیگر متناسب نمی‌باشند به‌عنوان مثال در بند ۳ و ۴ ماده ۴ قانون مبارزه با مواد مخدر معلوم نیست از یک گرم تریاک یا بنگ و... چه خطری حاصل می‌شود که یک‌دفعه مجازات حداکثر ۱۵ سال حبس (بند ۳)، به مجازات اعدام (بند ۴) افزایش می‌یابد و تبصره ماده ۴ را نیز قبل از بند ۴ به‌عنوان یک بند دیگر در نظر گرفت که مجازات آن حبس ابد باشد در بعضی دیگر از مواد قانون مذکور از جمله مواد ۹ و ۸ نیز عدم وجود تناسب به‌چشم می‌خورد. همچنین در رابطه با عدم تناسب مجازات‌های مقرر در قانون مذکور، عدم احتساب محکومیت‌های موضوع ماده ۴ به‌عنوان سابقه برای محکومیت‌های موضوع ماده ۸ و بالعکس می‌باشد «به‌طوری‌که در ماده ۶ قانون مبارزه با مواد مخدر اصلاحی سال ۸۹ تشدید مجازات تکرار جرم ماده ۴ و در ماده ۹ نیز تشدید مجازات تکرار جرم ماده ۸ به‌صورت جداگانه معین شده است» (همان منبع). بدین ترتیب از نظر نگارنده، یکی از مهمترین خلأها و نارسائی‌های قوانین مواد مخدر این است که مجازات‌های جرایم مواد مخدر متناسب و هم‌راستای یکدیگر نیستند. همانطور در فوق هم ذکر گردید این عدم تناسب را می‌توان در ماده ۴ قانون مبارزه با مواد مخدر میان بند ۳ و ۴ ملاحظه نمود. زیرا فاصله بین بند ۳ و بند ۴ بسیار متفاوت بوده و جا داشت که در میان این بند بندی دیگر اضافه می‌گردید و تعدیل مناسب تری صورت می‌گرفت و تا مجازات حبس پانزده سال به صورت جهشی سریع به اعدام ختم نمی‌گردید. لذا پیشنهاد می‌گردد قانون‌گذار محترم نسبت متناسب بودن میان ارتکاب

جرم و میزان مجازات تصمیمات مناسبتری اتخاذ نماید و شایسته است نسبت به این مسئله در قانون بازنگری و اصلاح صورت گیرد.

۵-۴-۲- وجود برخی ابهامات و ایرادات در قانون مبارزه با مواد مخدر فعلی

به نظر نگارنده‌ی این مقاله در خصوص روان‌گردان‌ها که در بند ۵ ماده ۱ استعمال این مواد به هر شکلی ممنوع شده است اگرچه برخی اسامی آنها همچون متلین دی اکس مت آمفتامین (ام.دی. ام.آ یا اکستاسی)، فلوئیترازپام، آمفتامین، مت‌آمفتامین (شیشه)، گاما‌هیدروکسی بوتیریک اسید، در قانون مبارزه با مواد مخدر اصلاحی مصوب ۱۳۸۹ ذکر گردیده اما در قانون تعریف جامعی از مواد مخدر از نوع روان‌گردان‌ها صورت نپذیرفته و مصداق و نمونه‌ی کامل آنها معین نگردیده است و هنوز در قابلیت اجرایی تعدادی از فهرست‌های اعلامی قبلی مجلس شورای اسلامی ابهاماتی وجود دارد. بر اساس ماده ۴ و ۸ قانون مبارزه با مواد مخدر اصلاحی سال ۸۹ تعیین مصادیق این مواد منوط به تصویب مجلس شورای اسلامی بوده اما چنانچه مجلس فهرست جدیدی از مواد روان‌گردان صنعتی غیردارویی تصویب نماید با فهرست اعلامی قبلی مداخله داشته و ابهاماتی را به وجود می‌آورد. علاوه‌براین، در خصوص مراجعه معتادین به مراکز مجاز دولتی نسبت به ترک اعتیاد ماده ۱۵ قانون مبارزه با مواد مخدر اصلاحی سال ۸۹ معتادان را مکلف کرده است که به این مراکز مراجعه نمایند. اما ملاحظه می‌گردد که این امر در بسیاری از شهرستان‌ها و حتی مراکز استان‌ها امکانپذیر نیست به دلیل اینکه چنین مناطقی با عدم اعتبار در تأسیس مراکز درمانی مواجه هستند و تا زمانی که زیرساخت‌های مربوط به مراکز ترک اعتیاد فراهم نگردد در نتیجه این ماده قانونی کاربرد چندانی در ترک اعتیاد نخواهد داشت زیرا اکثریت معتادان اشخاص بی‌بضاعت و ناتوان هستند که در درمان اعتیاد خود عاجز مانده‌اند. همچنین مشخص نشده است که در ماده ۱۶ و تبصره ذیل آن منظور از معاذیر موجه چه نوع معاذیری هستند و ابهاماتی نیز در این ماده به چشم می‌خورد که نیازمند اصلاح و بازنگری قانونگذار است.

۶- نتیجه‌گیری

ابعاد حقوقی مقابله با مواد مخدر بر کاهش عرضه، متوقف ساختن تولید، کشت، ساخت، قاچاق، توزیع و مصرف و استعمال مواد مخدر و روان‌گردان‌ها بوده و بر ماهیت و سرشت قضایی و انتظامی تبیین شده است. در امر بازدارندگی از ارتکاب جرائم مربوط به عرضه و توزیع مواد مخدر تخریب بنیان‌های مالی قاچاقچیان و مصادره اموال آن‌ها می‌تواند بهترین و مؤثرترین شیوه برای

ممانعت از این نوع جرائم باشد. در جرم تولید و ساخت مواد مخدر، تولید مواد به وجود آوردن یک ماده مخدر از مواد دیگر است. مقنن تولید یا ساخت را از حیث نتیجه یکسان دانسته است. در خصوص پیشگیری از تولید مواد مخدر می بایست به نهادهای ارفاقی و گرایش قانون گذار توجه بیشتری گردد. همچنین به پیشگیری تقنینی که در قوانین ذکر گردیده اهمیت بیشتری داده شود. در قانون مبارزه با مواد مخدر، عنصر مادی جرم توزیع و عرضه مواد مخدر، هرگونه فعل عادی ایجابی که منجر به انتقال و پخش مواد مخدر به دیگران بدون دریافت وجه یا مالی در قبال آن‌ها گردد می باشد. برای تحقق جرم توزیع، مالکیت توزیع کننده شرط نیست. مراد مقنن معنای اعم توزیع مواد است، خواه در ازای آن وجهی دریافت شود یا انتقال رایگان مواد صورت پذیرد. در خصوص جرم استعمال و مصرف مواد مخدر، استفاده از قوانین تصویب شده در مورد اعتیاد و سوءمصرف مواد مخدر، آن نشان می دهد که می بایست با معضل مصرف مواد مخدر و به ویژه اعتیاد به شکل قهرآمیزی برخورد نمود. به نظر می رسد دیدگاه غالب درباره معتادان به دیدگاه ناظر به معتاد بودن آن هاست کشور ایران برای مقابله با پدیده اعتیاد و مواد مخدر، سیاست های چندگانه ای را در پیش گرفته است بر اساس قوانین فعلی کشور سیاست ایران در مبارزه با مواد مخدر، به سوی جرم انگاری اعتیاد به مواد مخدر، بیش تر از جرم زدایی آن گرایش داشته است. نهایتاً در زمینه مقابله با مواد مخدر پیشنهاد می گردد در جهت جلوگیری از فعالیت خرده فروشان و تکرار جرم از سوی آنان ضرورت دارد بر میزان مجازات تعیین شده برای خرده فروشان مواد مخدر در قانون مبارزه با مواد مخدر افزوده گردد. در زمینه مقابله با مصرف مواد مخدر نیز در قانون مبارزه با مواد مخدر، مجازات های جرائم مواد مخدر با یکدیگر تناسب ندارند.

منابع

برادران، مراد؛ حسین پور، نسرین و نسیم، سیر تحول تاریخی قوانین و مقررات در حوزه مواد مخدر روان گردان در ایران، ۱۳۹۱، برگزیده چکیده مقالات اولین کنگره بین المللی دانشجویی اعتیاد، دبیرخانه مرکزی کنگره بین المللی دانشجویی اعتیاد. شماره ۱۰۷، دوره جدید.

ذبحی، حسین، شرح جامع قانون مبارزه با مواد مخدر مصوب سال ۱۳۶۷ با اصلاحات و الحاقات بعدی در نظم حقوقی جدید، ۱۳۹۸، جلد اول و دوم، مرکز مطبوعات و انتشارات قوه قضاییه.

رحمدل، منصور، اعتیاد و سوءمصرف مواد مخدر در ایران - جرم زدایی یا جرم انگاری، ۱۳۸۲، فصل نامه علمی پژوهشی رفاه اجتماعی، گروه پژوهشی رفاه اجتماعی دانشگاه علوم بهزیستی و توان بخشی، شماره ۹، دوره سوم.

رحمدل، منصور، سیاست جنایی ایران در قبال جرایم مواد مخدر، ۱۳۸۶، چاپ اول، تهران، انتشارات سمت.

رحیمی پور، ایمان؛ حبیبزاده، محمدجعفر؛ محقق داماد، سیده مصطفی؛ فرجیها، محمد، سیاست کاهش آسیب در قبال مصرف مواد مخدر «مطالعه تطبیقی در نظام عدالت کیفری ایران، پرتغال و کانادا»، ۱۳۹۵، پژوهش‌های حقوق تطبیقی، شماره ۳، دوره بیستم.

زراعت، عباس، حقوق جزای عمومی ۱، ۲، ۱۳۹۳، جلد اول، چاپ سوم، تهران، انتشارات جنگل جاودانه. سازمان بهزیستی کشور، بررسی اعتیاد و بازپروری معتادان، ۱۳۶۸.

ساک، محمدرضا، جرایم مواد مخدر از دیدگاه حقوقی و داخلی و بین‌الملل، ۱۳۸۶، چاپ اول، انتشارات خط سوم.

شایگان، فریده؛ رحمانی کلاکوب، اسماعیل، ضرورت هم‌سویی مجلس شورای اسلامی با تعهدات بین‌المللی دولت در مقابله با جرایم مرتبط با مواد مخدر و روان‌گردان، ۱۳۹۸، پژوهش حقوق عمومی، شماره ۶۲، دوره دوم.

شهیدی، محمدحسن، ۱۳۷۵، مواد مخدر امنیت اجتماعی و راه و رسم، انتشارات اطلاعات، چاپ اول. صادقی، آزاده؛ فرجی‌ها، محمد؛ حبیبزاده، محمدجعفر؛ امیدی، جلیل، پیامدهای تعیین کیفر در جرائم مواد مخدر بر پایه کمیت مواد در نظام تقنینی ایران و ایالات متحده آمریکا، ۱۳۹۶، پژوهش‌های حقوق تطبیقی، شماره ۱، دوره بیست و یکم.

عرفانی، ابراهیم؛ مصطفایی، نادر، تعامل رسانه‌ها با سیاست کیفری ایران در قبال جرایم موادمخدر، ۱۳۹۷، قانون یار، شماره ۸، دوره دوم.

فلاحی، احمد، اصل «ضرورت در جرم‌انگاری» و محدودیت‌های واردربر دخالت کیفری در مصرف موادمخدر، ۱۳۹۴، پژوهش‌نامه حقوق کیفری، شماره ۱۱، دوره ششم.

کوشا، جعفر، جرایم و مجازات‌ها و تحولات آن در قوانین کیفری ایران، در: مجموعه مقالات همایش بین‌المللی علمی کاربردی جنبه‌های مختلف سیاست جنایی در قبال موادمخدر، ۱۳۷۹، سخنرانی‌های داخلی، ج ۱، تهران، روزنامه رسمی.

مرتضوی، سعید، قاچاق مواد مخدر و روان‌گردان؛ سیاست جنایی ایران و فرانسه با اشاره به اسناد بین‌المللی، ۱۳۸۸، چاپ اول، تهران، انتشارات مجد.

مهدوی، غلامرضا؛ قیومزاده، دکتر محمود، سیاست جنایی ایران در خصوص موادمخدر روان‌گردان با توجه به کنوانسیون‌های بین‌المللی و قانون جدید اصلاحات کنترل موادمخدر (مطالعه موردی: در حوزه پژوهشی در زندان قزل حصار)، تحقیقات حقوقی تطبیقی ایران و بین‌الملل، ۱۳۹۵، شماره ۳۳، دوره نهم.

میر محمدصادقی، حسین، رهیافت‌های نوین در پیش‌گیری از جرم، ۱۳۹۲، جلد دوم، تهران، روان‌شناسی و هنر.

نوجوان، کمال، ایرادهای قانون مبارزه با موادمخدر و تاثیر سوء آن در پیش‌گیری انتظامی از جرائم موادمخدر، ۱۳۹۸، فصلنامه مطالعات مبارزه با مواد مخدر، شماره ۴۱، دوره یازدهم.